

. תכנון על-פי נושאי רוחב במדי

העיקרון המנחה את פרישת הנושאים אינו הוראה על-פי מדיה (שכבה אחת עיתון והשנייה טלוויזיה, למשל), אלא על-פי נושאי רוחב בתקשורת המשותפים לכל המדיה.

לדוגמא: צריכת מדיה, הסיפור התקשורתי, דמויות, חדשות, תבניות ז'אנריות ועוד. תפיסה זו מאפשרת העמקה והפנמה של תהליכים ומושגים בתקשורת, בלא ליצור הפרדה מלאכותית בין המדיה.

בהתאם לתכנית משרד החינוך לחט"ב, ההתמקדות היא **בחינוך לצפייה** בקולנוע ובטלוויזיה, והצעת התכנית מביאה המלצות לסוגי טקסטים בשני מדיה אלה. (גם את נושאי המבוא – נושאים 1 ו-2 - בכיתות ז'ח' – מומלץ ללמד באמצעות תקשורת חזותית וצפייה).

עם זאת, מומלץ בכל לשון לחשוף את התלמידים בהרחבה גם למדיה האחרים, ובעיקר **לעיתון ולרדיו**. בתכנים מסוימים הדבר מתבקש: אנחנו כצרכני מדיה, חדשות ואקטואליה, ראיון, פרסומת. אולם גם בנושאים אחרים עיסוק כזה מעשיר. **דוגמאות:** מאפיינים של תקשורת בין-אישית בתכניות רדיו ובטורי עיתון, מוסיקה ואפקטים ברדיו כבסיס להוראת פסקול בשפה אורקולית, תמונות ומרכיבים גראפיים אחרים בעיתון כחלק מהוראת השפה החזותית ועוד.

(ראו גם סעיף בנושא ארגון ההוראה).

2. תפיסה ספיראלית של ההוראה

מאחר והנושאים המרכזיים ומושגי המפתח דורשים חזרה וחיזוק, הצעת התכנית מתארת הוראה ספיראלית במהותה. רוב נושאי התכנית נלמדים לאורך שלוש שנים, כאשר לכל שנה מוצעים **תכנים שונים**. עיסוק מתמשך זה בנושא מעמיק את ההבנה של תהליכים ומושגים בתקשורת.

דוגמאות: נושא השפה החזותית מחליף טקסטים מדי שנה, מתמונות מהאלבום האישי בכיתות ז', לתמונות תיעוד וחדשות בכיתה ח' ולסמלים תרבותיים בכיתה ט'. גם יעדי ההוראה משתנים, כאשר האחרונים נבנים על השגת הראשונים: רק אימון חוזר בפירוק הטקסט החזותי למרכיביו והבנת תרומתו של כל מרכיב ליצירת המשמעות הכוללת, יכול לאפשר אפיון של טקסטים חזותיים בתרבות ובסביבה בסיום התהליך.

המשכיות במושגים: מושג כמו 'הזדהות', למשל, יכול להילמד דרך דרמת נעורים בכיתה ז', דרך חדשות בכיתה ח' ודרך פרסומת בכיתה ט'.

עם זאת, הפירוט הספיראלי אינו מורה בהכרח על ארגון ההוראה. כמות הנושאים גדולה ומחייבת בחירה (ראו הסעיף הבא). לא כל הנושאים נלמדים תמיד בנפרד (כך השפה האורקולית ודמויות, למשל, יכולים להילמד כחלק מיחידת הסוגות והסרטים), ובהכרח לא כל הנושאים יילמדו באותו היקף כל שנה. לכן מטרתן העיקרית של ההמלצות הספיראליות היא **להתאים יעדי הוראה לשכבת גיל**.

המורה מוזמן לערוך בדיקה של הידע המוקדם של תלמידיו ואז להציב יעדי הוראה לפי הזמן (שעות/שנים) העומד לרשותו להוראת הנושא.

במידה ונושא מסוים יילמד פחות משלוש שנים, מומלץ להיעזר בפרישה התלת-שנתית בתכנית כדי ליצור "גרעין" שיקנה לתלמידים ידע והבנה בתהליכים ובמושגים המרכזיים לאותו נושא.

3. בחירה

כמות הנושאים המוצעת לכל שנת לימודים היא גדולה ובתוך כל נושא נפרש פירוט מירבי. המטרה היא לאפשר למורה לבחור הן את הנושאים והן את מידת ההעמקה שתינתן לכל נושא.

בחירה זו – שנעשית על-פי שיקולים של צרכי התלמידים והעדפותיהם, נטיות המורה, תנאי בית-הספר והדגשים הלימודיים שבו – מאפשרת "תפירה" של תכנית ייחודית לכל בית-ספר, גיוון ושונות מבורכים.

בכל בחירה מומלץ לא לוותר על הנושאים הבאים:

- תקשורת בין-אישית כבסיס ובהבדל מתקשורת המונים.
 - צריכת אקטואליה כאורח-חיים במדינה דמוקרטית.
 - סוגות במדיה בשילוב השפה האורקולית.
- המצב הנתון, שלפיו הלימודים בחטיבת-הביניים אינם מוכתבים על-ידי מרוץ לבחינות הבגרות, מאפשר גיוון בבחירת הנושאים, במידת ההעמקה בהם ובקצב ההוראה.
- בבתי ספר שש-שנתיים, המלמדים תקשורת גם בחטיבה העליונה, מתבקש תיאום בין המורים בשתי החטיבות לגבי תכנים, ספיראליות וטקסטים להוראה.
- במידה ותלמידי החט"ב ילמדו תקשורת גם בחט"ע, רצוי להתמקד בחט"ב בהוראה חווייתית יותר, יצירתית ובהתנסות מעשית, ולהשאיר את התיאוריות וההיבטים העיוניים הטהורים לחט"ע.

4. מודולריות ופרוגרסיביות

על מנת לאפשר בחירה והרכבה של תכנית על סמך הצעת הנושאים להוראה, הוצגו הנושאים באופן מודולרי, ללא חיבור הכרחי ותלות אחד בשני. כך ניתן, למשל, לבחור 2-3 נושאים מתוך אלה המוצעים לשכבה ולהרחיב רק בהם.

עם זאת, סדר הצגת הנושאים אינו מקרי, אלא התפתחותי (פרוגרסיבי). לכן לא רצוי לעסוק, למשל, בסוגות ואחר כך ביחידות המבוא (נושאים 1 ו-2), או לנסות להשוות ספרות וסרט לפני שהכרנו את השפה האורקולית.

(גם כאן, כמובן, אין כללי ברזל, והכל פתוח ליצירתיות ולחיבורים שעושה המורה).

ד. עקרונות מנחים בארגון ההוראה וביישומה

מבנה הלימודים

בחט"ב מומלץ להקצות לשיעורי התקשורת **שעתיים רצופות בשבוע**. פרק זמן זה נוח להשלמת פעילויות אופייניות לתחום הדעת כמו צפייה ודין, תיאוריה והתנסות, הפקה ודין בתוצרים וכד'.

על שעתיים אלה מומלץ להוסיף **התמחות במדיה השונים במסגרת סדנאות הפקה יישומיות**. כאן ניתן להציע לתלמידים סדנאות בעיתונאות, צילום סטילס, וידאו, רדיו, קולנוע, פרסום, מולטימדיה וכד'. סדנאות אלה, הניתנות על-ידי מורים מקצועיים בתחום, על בסיס סימטריאלי או שנתי, מאפשרות לתלמידים התנסות תוך בחירה אישית בקבוצות קטנות.

הסדנאות אמורות לבסס תהליכי תקשורת ומושגי יסוד שנלמדו בשיעור העיוני המשותף לכל התלמידים, ועל כן נחוץ כאן תיאום בין מפעילי הסדנאות והמורה לתקשורת.

2. חיבור לתחומי לימוד אחרים בביה"ס

כאמור בסעיף א.2, התקשורת והקולנוע הם ממהותם רב-תחומיים, ומבטאים את כל היבטי חיינו. מטבעם יכולים מקצועות לימוד אלה להשתלב באשכולות המקצועות המרכזיים, וליצור יחידות הוראה המשלבות מספר תחומי דעת, ברוח חוזר כ' של משרד החינוך. להלן כיוונים עיקריים לשילוב כזה:

אשכול מדעי החברה: אזרחות – מקומם של אמצעי התקשורת בחברה דמוקרטית: מושגי יסוד כמו: זכות הציבור לדעת, חופש המידע, צנעת הפרט.

לימודי א"י והיסטוריה – לימוד באמצעות תמונות, סדרות וסרטים תיעודיים והיסטוריים; שימוש במיומנויות תקשורת כמו כתיבה עיתונאית, הפקת כתבת תחקיר או פרסומת להצגת תכנים ודמויות היסטוריים.

אשכול מדעי הרוח: ספרות, מקרא והבעה – הסיפור התקשורתי, מרכיבים דרמטיים בעלילה (למשל השוואת אותה היצירה בסיפור ובסרט), שיטות של עיצוב דמויות, המללה של טקסטים ויזואליים, סוגי כתיבה תקשורתית, פיתוח ההבעה באמצעות קריאה ביקורתית בעיתון, עיסוק בטקסטים תקשורתיים ייחודיים כמו תסריט, כותרות, סיסמאות פרסומת.

אשכול לימודי האמנות: ז'אנרים ומבנים אמנותיים, אמצעי עיצוב, השפה הייחודית לכל מדיום כיוצרת משמעות, צילום, קולנוע וטלוויזיה כתחומי יצירה חווייתיים, האמנות והתקשורת כמבטאות סמלים ותפיסות תרבותיות.

אשכול טכנולוגיה ומדעים: היבטים מדעיים טכנולוגיים של הצילום, הרדיו, הטלוויזיה והקולנוע והמחשב. הקשר בין התפתחויות מדעיות וטכנולוגיות להתפתחות חברתית-תרבותית. מיומנויות תקשורת בשירות הדיווח המדעי – בצילום, בכתיבה עיתונאית, ברדיו.

שילוב התקשורת והקולנוע באשכולות אלה ינווט על-פי ה"אני מאמין" הבית ספרי. מומלץ להתחיל בבניית יחידת לימוד אחת משותפת בנושא מוגדר, בשניים או יותר תחומים.

התקשורת משתלבת, הן בתכניה המגוונים והן בדרכי ההוראה והיצירה שהיא מציעה, גם בכל נושא אינטגרטיבי שנלמד בבית-הספר (למשל: הנושא המרכזי).

3. חיבור לקהילה

לימודי התקשורת והקולנוע יכולים לשמש מנוף לחיבור בית הספר לקהילה וליצירת מעורבות חברתית אצל התלמידים. פעילויות שונות בתקשורת יכולות להיעשות בקהילה: צילום מפגעים, סיקור חדשותי של תופעות ואירועים, ראיונות וסקרים, תיעוד בווידיאו, מסע הסברה

לנושא חברתי (כמו סיוע לקשישים או לנזקקים).

בתי ספר שמבצעים גם הפקות ווידאו יכולים לשתף פעולה עם הטלוויזיה הקהילתית. אפשר ליצור שיתוף פעולה עם ערוצי תקשורת מקומית (רדיו, עיתון).

גם ההורים הם קהל יעד רצוי להשתלבות בפעילויות ובסדנאות בנושאים שונים של צריכת תקשורת.

4. עקרונות להוראה ולהערכה חלופית

שיעור התקשורת אינו דומה לשיעורים אחרים במערך ההוראה. כאמור, תכנים רבים הם אקטואליים, מתחלפים ומזדמנים. המורה נקרא לשחזר בכיתה את תחושת ה"יד על הדופק" המאפיינת את התקשורת, ואת החוויה של חיים בהווה תקשורתית. לשם כך מומלץ להיעזר בטקסטים עדכניים ורלוונטיים לתלמידים, ולשתף אף אותם בהכנת חומרי הוראה (הקלטת קטעים, בחירת קטעי עיתונות וכד').

בפיתוח מתודות הוראה מוצע ליישם עקרונות של הוראה חווייתית ופתוחה, המקדמת התנסות בניתוח טקסטים תקשורתיים מצד אחד, והפקה ויצירה מצד שני. בהתחשב במאפייני התלמידים בקבוצת גיל זאת, מומלץ להיענות לנטיות ליבם של התלמידים וליצור בכיתה אווירה של מעורבות, חוויה משותפת ויצירתיות, ולא לארגן את הלימודים דווקא על-פי קו עיוני-תיאורטי מחייב.

מבחינה זו תפיסת המורה היא כמנחה ועמית ולא כמקנה ידע.

דרך הוראה כזו מעודדת ומפתחת תלמיד עצמאי, חוקר, חושף, מסיק מסקנות ומביע דעתו, יצירתי ובעל כושר ביקורת.

הוראת התקשורת גם "מזמינה" דרכי הערכה חלופיות: תוצרים והפקות של התלמידים ישקפו הבנה והתמצאות באופן מוצלח יותר מאשר מבחן תיאורטי.

ניתוח טקסטים לא מוכרים (unseen) יאפשר יישום של ידע והבנה. כך גם תרגול מיומנויות תקשורת ויישום מושגים ותהליכים בתחומי ידע אחרים (דוגמא: ניתוח מפגש בין דמויות תנ"כיות במונחים של תהליך תקשורת). דרכים נוספות הן הכנת סקרים ושאלונים, כתיבת ביקורת, תיעוד תהליך, הכנת תיק הפקה וכד'. דרכי הערכה כאלה, כאשר הן עומדות גם לבחירתם של התלמידים, תואמות את ייחודיותו של המקצוע.

יצוין גם שבהרכב הציון כדאי לכלול לא רק הישגים לימודיים אלא גם מעורבות פעילה בתהליכים בכיתה ושיתוף פעולה בצוות, שני מאפיינים מהותיים של תלמיד תקשורת.

5. הפקה

המונח 'הפקה' מעורר מיד קונוטציות של פרוייקט גדול, הכולל אנשים, ציוד ולוגיסטיקה. אולם בהתייחסנו ל'הפקה' במסמך זה הכוונה היא לכל עשייה או התנסות בהכנת טקסט תקשורתי כלשהו או חלקו, באופן אישי או קבוצתי.

ההפקה יכולה לבוא כהקדמה לניתוח ועיון בטקסטים מקצועיים או אחריהם (לעתים יש יתרון בהפקה ספונטנית, שממנה יוצאים אחר כך להכללות ולעיון בטקסטים מקצועיים; דוגמא: כתיבת סימט פרסומת).

גודלה והיקפה של ההפקה נקבע לפי נושאה: מכתובת כותרת לידיעה עיתונאית ועד הוצאה לאור של עיתון כיתתי. בכל מקרה ההפקה חיונית להוראת התקשורת, הן כדרך ללימוד

נושא והן כאמצעי להערכה. היא מהווה גם אפיק חשוב מאין כמוהו **להבעה אישית-רגשית** לתלמידים, הבעה שלא תמיד מתאפשרת בתחומי לימוד אחרים.

כאמור, מומלץ ללוות את לימודי התקשורת העיוניים בסדנאות התנסות בתחומי המדיה השונים.

ההמלצות להפקה, שניתנות בסוף פרישת הנושאים, הן לתוצרים שנתיים התואמים את נושאי הוראת התקשורת בכל שכבה. מדובר בהפקות של סיום תהליך הוראה, שהן עצמן מהוות תהליך לימודי. תוצרים אלה מוצגים בגאווה על-ידי התלמידים ומאפשרים גם חשיפת תחום לימודי התקשורת בפני יתר התלמידים, צוות בית הספר וההורים.

6. מושגים וסוגיות

בסיומה של הצעת הנושאים להוראה מופיעה רשימה, מסווגת לפי שכבות, של **מושגים וסוגיות מרכזיים** בתחום התקשורת.

רשימה זו תואמת את תפיסת הרוחב של ההוראה שעומדת בבסיס תכנית זאת, ולפיה תהליכים ומושגים מרכזיים בתקשורת נבחנו בתוצרים מגוונים של המדיה, והבנתם נבנית נדבך על נדבך. כך אפשר גם לראות שרוב המושגים, אם לא כולם, חוזרים למעשה בכל שנת הוראה. (רק הדגשים משתנים לפעמים).

מושג מפתח כמו **'בחירה'**, למשל, בהיבט של הבחירות שעושה יוצר הטקסט על מנת ליצור משמעות, יידון כמעט בכל טקסט תקשורתי שיוצג בכיתה. אולם אם נעסוק בתמונות סטילס יתלוו אליו מושגי-משנה כ"פריים", זוויות צילום, מרחק וכד', ואם נדון במושג זה במסגרת עיסוק בכותרות בעיתון נלמד מושגים כמו מלים טעונות, שילוב/הפרדת עובדה ודעה, ובהקשר לסרט תיעודי נעסוק, למשל, בבחירה של קריינות ופסקול מוסיקלי.

שתי המלצות אופרטיביות :

- לחזור ולהזכיר את מושגי-העל שברשימה, ולהראות כיצד הם מתקשרים לכל נושא חדש שנלמד בתקשורת.
- בכל נושא, להרכיב "מילון מושגים" משני, שמפרט ומגדיר את המושגים המיוחדים לו, ויכול לשמש את התלמיד בניתוח ובהפקה של תוצרים באותו תחום.